

POSTMODERNİZM VE TÜRK BÜROKRATİK ELİTLERİ: DEĞİŞİMİN EPİSTEMOLOJİSİ ÜZERİNE BİR NOT*

Özgür ÖNDER**

Mehmet AKINCI***

Öz:

Bu makalenin amacı, postmodernizmin bilim felsefesi alanındaki tartışmalarının Türk bürokratik elitlerinin değişimi üzerine nasıl bir etki yapabileceğinin sorgulanmasıdır. Türk bürokratik elitleri, örgüt anlamında bürokrasiyle sınırlandırılmayacak kadar geniş bir alanda kendini sorumlu hisseden bir anlayışın temsilcisi olmuştur. Kamu yönetiminin demokratik yollardan seçilerek iş başına gelmiş unsurları üzerindeki etkileri ise tartışılmayacak kadar belirgindir. Bürokratik elitlerin bu konumlarını Türk modernleşme sürecinde elde ettiklerini söylemek mümkündür. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e pozitivizmle birlikte tarih, din ve gelenekten gittikçe bağımsızlaşan Aydınlanma akli olarak tarif edebileceğimiz akıl kavrayışı Türk bürokratik elitlerinin seçilmişler karşısındaki kuvvetli konumunu inşa ve koruma vazifesi görmüştür. Postmodernizm tartışmaları ile birlikte bu epistemolojik dayanak sorgulanmış ve eleştirilmiştir. Postmodernizmin yeni bir paradigma olarak yerleşik hale gelmesi, bürokratik elitlerin modernleşme süreci içerisinde Türk kamu yönetiminde elde ettikleri etkin konumu sorgulanır ve eleştirilir bir konuma getirmektedir. Bu da sürekli olarak kendini aynı zihniyet üzerine üreten Türk bürokratik elitlerinin değişmesi konusunda onları büyük bir değişim baskısına almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Modernleşme, Türk Bürokratik Eliti.

---

* Bu makale, 8-10 Ekim 2009 tarihli VII. Kamu Yönetimi Forumu'nda bildiri olarak sunulan "Küreselleşme ve Postmodernizmin Türk Bürokratik Elitleri Üzerindeki Etkisi" başlıklı çalışmanın geliştirilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, oonder@dpu.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, makinci76@gmail.com

**POSTMODERNISM AND TURKISH BUREAUCRATIC ELITES: A
NOTE ON THE EPISTEMOLOGY OF CHANGE**

Abstract:

The aim of this paper is to question how the discussions can be introduced by postmodernism in the field of science philosophy affect the change in Turkish bureaucratic elites. Turkish bureaucratic elites have been the representatives of an understanding in responsibility that can not be limited to bureaucracy in terms of institutionalization. The effects of public administration on the components/ones who are elected via democratic ways are thus definite by no question. It can be denoted that bureaucratic elites achieved this position during the Turkish modernization process. The idea that can be defined as Enlightenment rationality which has become independent from history, religion and tradition through pozitivism starting from Tanzimat/Reforms coming to the Republican Period has function as construction and conservation of the strong position of the Turkish Bureaucratic Elites against the elected ones. This epistemological proof has been questioned and criticised thanks to the discussions brought by postmodernism. The adjustment of postmodernism as a new paradigm has made the effective position of bureaucratic elites in the Turkish Public Administration that they achieved in the modernization process to be questionable and criticisable. This has put high pressure on the bureacratic elites who continously recreate themselves based on the same rationality to change.

Keywords: Postmodernism, Modernity, Turkish Bureaucratic Elite.

GİRİŞ

Türkiye'deki siyasal hayat ve elitler üzerine araştırmalar yapan Frey¹ (1975: 43), Türk siyasetinin temel problemlerinden birisi olarak tespit ettiği elitizmi; imtiyazlı bir azınlığın, toplumun geri kalanları üzerinde onların kültürel ve entelektüel yetersizliklerini de ileri sürerek bilinçli ya da bilinçsiz olarak hakimiyetini isteme ya da bu düşüncesini meşru görme eğilimi olarak tanımlar. Bu çerçeveden bakıldığında; Türk bürokratik elitlerinin, örgüt anlamında bürokrasiyle sınırlandırılmayacak kadar geniş bir alanda kendini sorumlu hisseden bir anlayışın temsilcisi oldukları ve onların kamu yönetiminin demokratik yollardan seçilerek iş başına gelmiş unsurları üzerindeki etkisinin tartışılmayacak kadar belirgin olduğu rahatlıkla görülecektir. Bürokratik elitlerin bu konularını Türk modernleşme sürecinde elde ettiklerini söylemek mümkündür. Modernliğin iyimser ilerleme anlayışını ve Aydınlanma felsefesine dayalı Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşme çabalarını, bir tür ideoloji haline getirerek söz konusu konularını sağlamışlardır. Bunun bir uzantısı olarak Türk bürokrasisi, verimlilik ve etkinlik gibi bürokratik değerlerden ziyade ideolojik önceliklere daha fazla önem atfetmiştir. Katı merkezîyetçilik başta olmak üzere bürokrasinin temel birçok unsuru ideolojik anlayışın izlerini taşıdığı gibi bürokratik elitlerin de meşruiyetinin zeminini oluşturmuştur.

Bürokratik elitlerin konularını meşrulaştırdıkları Aydınlanma aklı, modernitenin ilerleme konusundaki iyimser kabulü son yıllarda tekrar akademik çalışmaların popüler ilgi odağındadır. Aydınlanmayı/moderniteyi tekrar gündeme taşıyan ve tartıştıran ise sosyal bilimlerin son çeyrek yüzyılda popüler kavramlarından olan postmodernizmdir. Her ne kadar postmodernizm kavramı üzerinde farklı yaklaşımlar olsa da birleşilen nokta, postmodernizmin modernizme, onun dayandığı akıl ve bilim anlayışına karşı bir tepki olarak ortaya çıkıp geliştiğidir.

Postmodernizm olarak tanımlanan sanat, mimari, sosyal teori gibi değişik alanlardaki tartışmalar geç kapitalist toplumların maddi yapılarında yaşanan köklü dönüşümleri yansıtırken, esasen Batıya özgü bir olgu olsa da küresel düzeyde başka dönüşümleri tetiklediği de açıktır. Postmodernizm süreci içerisinde öncelikle Batı'da ortaya çıkan yeni sosyal, siyasal ve ekonomik tecrübeler Batı dışı toplumları da derinden etkilemekte, bu bölgelerde siyasal ve ekonomik durumları kökten değiştirici değişim

dalgaları yaratmaktadır (İrem, 2004: 22-23). Bu çalışmada da Türk bürokratik elitlerinin bahsi geçen değişim dalgasından etkilendikleri ileri sürülmüştür. En yalın tanımı ile modernizm eleştirisi olan postmodernizmin bürokratik elitler üzerinde yarattığı değişim dalgasını anlayabilmek için önce postmodernizm ve özellikle onun epistemoloji alanındaki tartışmaları üzerinde durulmalıdır.

I) MODERNİZME BAŞKALDIRI OLARAK POSTMODERNİZM

Postmodernizm, 1950'lerden itibaren kendinden söz ettirmeye başlamış olsa da, terimin önce mimari, tiyatro, film ve müziği de kapsayarak yaygın bir geçerlik kazanması 1970'lerin ilk yıllarında gerçekleşmiştir (Huysen, 2000: 209). Her ne kadar kavram üzerinde farklı yaklaşımlar olsa da postmodernizmi açıklamaya çalışan görüşler, onun modernizme bir tepki olarak ortaya çıkıp geliştiği konusunda birleşir.

Postmodernizm tartışmaları içerisinde kavramın nasıl anlaşılacağına yönelik farklı görüşler üç ana başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki, içinde gelecek kestirimleri de olan yeni durum ya da aşama saptamalarıdır. Bu tip postmodern çözümlerinin teknolojiye meydana gelen değişimlerden oldukça etkilenmiş oldukları görülebilir (Kale, 2002: 33). Postmodern çözümlerini anlamada bir diğer başlık sanat olmalıdır. Zira postmodern kavramının sanat çevrelerinde yaygın ve etkin bir kavram olarak kullanılması; 1960'lı yıllarda New York'taki sanat çevrelerinde modern sanatın estetik anlayışının aşılması ve yeni bir düşünceye gerek duyulmasıyla görülmeye başlanmıştır. Kavramın popülaritesini kısmen bu gelişmeye bağlamak mümkün gözükmektedir (Şaylan, 2002: 44).

Postmodernizmin anlaşılmasında bir diğer başlık ise epistemoloji alanındaki tartışmalardır. Diğer bir ifadeyle bunu, postmodern dönemde bilime ve bilgiye yüklenen anlama getirilen sert eleştiriler olarak anlamak gerekir. Postmodern eleştiri ya da sorgulamanın düğüm noktasını da asıl bu alan oluşturmaktadır. Hatta denilebilir ki postmodern söylemin üzerinde en çok durulmaya değer yönü, bilim ve epistemoloji ile ilgili eleştirilerdir (Şaylan, 2002: 155). Postmodern söylem daha önce de değinildiği gibi modernizmi sorgulamakta ve onu yadsımaktadır. Modern çağın ya da diğer ifade ile modernizmin karakteristiği bilimcilik olarak tanımlanabilir. Bu

bağlamda rasyonellik, aklın egemenliği, bilimsel evrensel doğrular, bilimsellik ve pozitivism onun tanımlayıcı unsurlarındandır (Kale, 2002: 29). Bilimi ön plana çıkarma ve bilime kesin inanç modernitenin belirleyici özelliğidir. Çalışmada da postmodernizmin bu boyutu üzerinde durulacaktır. Zira Türk bürokratik elitlerinin konumunu meşrulaştıran, postmodernizmin eleştirdiği bilim ve akıl anlayışıdır. Postmodernizmin bilim ve epistemoloji alanındaki eleştirilerini anlayabilmek için modernite ve onun temelinde yatan faktörlere, modern çağları tanımlayan akıl kavrayışı ve bu kavrayıştan türeyen yaklaşımlara kısa bir göz gezdirmek gerekir.

Modernitenin en önemli özelliklerinden biri insan aklına verilen aşırı önemdir. Bu önemin ardında Aydınlanma döneminin harekete geçirdiği saikler yatmaktadır. Diğer bir deyişle modernite sürecinin ana uğrakları Aydınlanma rasyonalitesinin de ön tarihidir. Aydınlanma, 18. yüzyılda gerçekleşen ve sonuçları itibarıyla hem Amerika'da hem de Avrupa'nın her tarafında etkili olan, İngiliz Devrimi'yle başlatılıp, Fransız Devrimi ile bitirilen felsefi bir hareket ve aynı zamanda da, bu hareketin sonuçlarıyla belirginlik kazanan toplumsal ve siyasal bir süreçtir (Çiğdem, 2003: 13). Aydınlanmanın birleştirici ve merkezi kavramının "akıl" olduğu" söylenebilir. Bu bağlamda Aydınlanma düşüncesinde din ve gelenekte somutlaşan mit, önyargı ve hurafeye karşı aklın gücü savunulmuştur. Bu çerçevede bireysel ve toplumsal yaşamı anlamlandırmada ve düzenlemede inanç, vahiy, içgüdü, duygu gibi kategoriler yerine akıl ve aklın düzeni ön plana çıkarılır (Duman, 2006: 121). Alman Aydınlanması'nın önde gelen ismi Immanuel Kant (1984: 213), bu yaklaşımı en veciz şekilde ifade etmiştir. Kant'a göre Aydınlanma "insanın kendi suçu ile içine düştüğü ergin olamama durumundan kurtulması"dır. Kant'ın "ergin olamama" durumu insanın aklını kullanmak için başkasının kılavuzluğuna başvurmasıdır. Bu ergin olamayışa insan kendi suçu ile düşmüştür. İnsanlığın "erginliğe erişebilmesi" aklını cesaretle kullanabilmesi yolundan geçer. İnsanların, gerçekten özgür olacakları bir düzenin oluşturulması din ve gelenekten beslenen, yani akıl dışı öncüllere dayanan "hurafe" ve "mit"lerden kurtulmakla mümkün olacaktır. Kant'ın göndermesinde aklın kullanılmasında başvurulan kılavuza kilise örnek olarak gösterilebilir. Akıl cesaretle, kılavuza ihtiyaç duyulmadan kullanılması gereken bir şeydir. Böylece kilisenin toplum üzerindeki tahakkümüne karşı çıkılır. Aklın kilise

karşısında özerkleşmesi sürecine gidilir; evren ve tabiat, Tanrı'nın yaratısı olarak değil, kendi kurallarına göre işleyen bir makine olarak tasvir edilir.

Akıl aracılığıyla yaratılan düzenlerin tartışılmaz olduğunu savunan Aydınlanma düşüncesi, etkili olduğu çağda siyasal örgütlenmeleri akılcı temeller üzerine oturtma çabaları ile de fark edilir. Aydınlanma düşüncesinde kökü teoloji ve gelenekte olan meşruiyet anlayışlarına meydan okunur. Aydınlanmanın temel amacı, insanlığı “kötü” ve “köleleştirici” mit, önyargıların baskın olduğu düzenlerden kurtarmak (Çiğdem, 2003: 13) olmuştur. Aydınlanmaya göre akıl, insana matematiğin en soyut, en karmaşık doğrularını anlama ve bu doğruları evrene uygulama olanağı vermiştir. Akıl, insana doğayı gözlemleyerek ve deneylere dayanarak, doğayla ilgili sorular sorup yanıtlaması imkânını ve buradan edindiği bilgilerle “doğa”ya müdahale edebilme koşullarını sağlamıştır. Aydınlanma anlayışında bu müdahale, sadece doğa ile sınırlı kalmaz. Doğa bilimlerine paralel olarak, akla karşı sınırsız bir iyimserliğe sahip Aydınlanma düşüncesinde toplumsal olan da doğa bilimlerinde olduğu gibi ele alınır. Nasıl ki fiziki evrende evrensel keşfedilebilir bir düzen varsa, aynı şekilde toplumsal düzenin de keşfedilebilir kuralları vardır. Bu düşünceden hareketle, akıllı bir varlık olarak insan, fiziki evrene ait kuralları keşfedip daha iyi bir dünya için ona müdahale edebiliyorsa, toplumsal alanda da daha iyi bir dünya için içinde yaşadığı toplumsal düzeni de aklıyla geliştirip müdahale ederek yetkinleştirebilir (Cevizci, 2002: 112).

Aydınlanma düşüncesinde aklın gücüne olan katıksız inanç, bunu bütünleyen bir “ilerleme” anlayışını da doğurmuştur. İlerleme düşüncesi, Aydınlanma düşüncesini oluşturan ayırt edici öğelerden birisidir. Aydınlanmanın asıl ideali, bilginin ilerlemesine dayalı entelektüel bir kültürdür ve aklın aydınlattığı doğrular ile desteklenecek bu kültür, sonsuz bir ilerleme adaydır. Bu ilerleme, insan aklının gelişiminin ve bilim yoluyla hâkimiyetini kurmasının tarihidir (Duman, 2006: 136). Aklın gücü ve insanın mükemmelleşebilirliği düşüncesiyle insanlığın özgürlük ve eşitlik açısından sınırsız bir gelişme yaratacağı beklenir. Akla beslediği bu güven yüzünden Aydınlanma düşüncesi, insanın geleneklerin köleliğinden kurtulacağına, kaderini kendisi kendi eliyle düzenleyeceğine ve insanın özgürlük ve mutluluğunun devamlı artacağına inanır; bu güvenle tarihin oluşturduğu bütün kurumları aklın eleştirisinden geçirir; toplumu, devleti,

dini ve eğitimi aklın ilkelerine göre yeni baştan düzenlemeye girişir (Gökberk, 2000: 291). Diğer bir deyişle Aydınlanma düşüncesince güven duyduğu akılla toplumdaki kötülükleri arındırmak, onu ıslah etmek mümkündür.

Söz konusu akıl anlayışına bağlı olarak pozitivist bilim anlayışı ön plana çıkar. Modernizmde bilimsel bilginin kültür ve gelenekten bağımsız ve öznellikten arınmış olduğuna inanılır. Toplumun tıpkı doğa gibi irdelenebileceği düşüncesine dayanan bu kavrayışta bilgi, zamana ve mekana göre farklılık göstermez. Bilginin gerçeği yansıttığı ve bunun evrensel geçerli olduğu düşüncesini taşıyan pozitivism; kültür, etik, din gibi konuları rasyonel söylemin dışına itmiş, bunlar üzerine konuşulmasını anlamsızlaştırmıştır (Kale, 2002: 31-32).

Modernizmin ön kabullerinden birisi de akla dayalı tasavvurlarla insanlığın özgürleşeceği, daha iyi bir noktaya gideceğidir. Fakat bu iyimser vaadin aksine, insanlığın açlıktan, savaştan ve baskılardan kurtulamayışı modernizmin dayandığı akıl, bilgi, bilim anlayışını gözden geçirmeyi zorunlu kılmıştır. Postmodern düşüncüyü önceleyen bazı fikir akımları örneğin Frankfurt Okulu, Aydınlanmanın akıl anlayışının vaat ettiği özgürlüğün aksine yeni bir baskı aracı olarak ortaya çıktığını göstermiştir (Akıncı, 2005).

Postmodernizmi önceleyen ve Aydınlanma düşüncesine yönlendirilen bu ön eleştiriler sınırlıdır. Postmodernizm bu bağlamda, Aydınlanmaya, onun akıl ve bilim anlayışına yönelik eleştirilerin sınırını zorlamakta, modernitenin dayandığı akıl anlayışını ve modernliğin köklü bir eleştirisini yapmaktadır (Keyman, 2000: 51). Bu hali ile de postmodernizmde ortak çizginin Batı akılcılığına ve Aydınlanma felsefesine dayanan bilgi sistemini eleştirme hatta bundan daha ileri olarak ona meydan okuma olduğu (Şaylan, 2002: 34) belirtilmelidir.

Postmodernistlerin “gerçek”in tek ve her yerde evrensel olduğu şeklinde var olan modernist düşünceye karşı oldukları burada özellikle belirtilmelidir. Postmodernist düşünürlere göre gerçek tek değildir. Bu, gerçeğin olmadığı anlamına gelmez. Daha doğrusu mutlak bir gerçekliğin olmadığı, birden fazla olabileceği anlamına gelmektedir (Beriş, 2003: 498). Doğruluğun göreceli bir hale indirgenmiş olmasının bazı yansımalarından bahsetmek

gerekecektir. Bunların başında bilimin fetişleşmesini engellemek olmuştur. Bir diğer anlamı ile bilginin fetişleşmesi engellenerek akıl yolu ile ulaşılan ve her yerde evrensel bir doğru olarak geçerliliği olan bilgi anlayışı sarsılarak bu tür bir bilginin baskı aracı olma özelliği ciddi ölçüde yıpranmıştır (Şaylan, 2002: 218). Bu da Aydınlanma aklına dayalı projelerle toplumu ıslah edici projelerin bir diğer anlamı ile toplum mühendisliğinin gerilemesine yol açmıştır.

Akademik tartışmaların son dönemdeki popüler kavramı postmodernizm üzerinde durduktan ve özellikle postmodernizmin epistemoloji alanındaki Aydınlanma felsefesine, onun dayandığı akıl anlayışına, değişim ve dönüşümlerle yeni getirdiği boyuta işaret ettikten sonra bu değişim ve dönüşümün nedenlerini anlayabilmek için Türk bürokratik elitleri üzerinde durmak gerekir.

II) BİLGİ TEMELİNDE MEŞRUIYET ve İKTİDAR ARAYIŞLARI: BÜROKRATİK ELİTLERİN EPISTEMOLOJİSİ

Türkiye’de bürokratik elitler modernleşme gibi bir dönüşüm sürecinde ortaya çıkmıştır ve onun bir ölçüde ürünü olarak görülmelidir. “Bürokratik elit” kavramını modernleşmeyle ilişkilendirmek onu anlamayı ve tanımlamayı kolaylaştıracak argümanlar sunabilir. “Bürokratik elit” öncelikle bir “sorun” alanı olarak görülmektedir. Şerif Mardin (1996: 137) “bürokratik elit sorunu”nu 19. yüzyıl teknokrasilerinin harekete geçirdiğine vurgu yapar. Ancak çalışmanın ilgi alanına giren ve burada asıl tartışılmayı bekleyen konu; bu sorunla ilgili ama daha spesifik bir alan olarak bürokratik elitlerin modernleşme sürecinde hem bürokratik yönetimde hem de siyasal alanda elde ettikleri iktidarlarının, etkin konumlarının meşruiyet kaynaklarına bakmaktır. Bir diğer deyişle iktidarlarının entelektüel/ideolojik dayanağı nedir sorusuna cevaplar aramaktır? Zira çalışmada iddia edildiği gibi postmodernizm düşüncesinin bu meşruiyet kaynaklarını erozyona uğrattığı gerçeği bürokratik elitlerin değişimi ile ilgili önemli ipuçları verebilecektir.

Konuyla ilgili olarak 19. yüzyıl Osmanlı/Türk modernleşmesine mercek tutmak, konunun derin tarihi kökleri olduğunu gösterir. Aslında kökleri 18. yüzyıla uzanan ancak belirginleşmesi 19. yüzyılda olan modernleşme

sürecinde modern bürokrasi olduğu kadar yeni bir bürokrat-aydın tipi de doğmuş ve yüzyıl boyunca dönüşerek şekillenmiştir. Söz konusu modernleşme anlayışı devletin içine düştüğü buhranlardan kurtulma arayışları ile çakışmıştır. Kemal Karpat'ın da (2006: 381-385) vurguladığı üzere devleti kurtarmak ve güçlendirmek için araç olarak görülen modernleşme düşüncesi yeni bürokrasinin başlangıç ideolojisi olmuştur. Tanzimat'ın temel mantığı ve yönü modernleşmenin izdüşümünü takip etse de bu dönemde açık bir siyasal/ideolojik tavrıdan söz etmek için erkendir. Gerçi kameralizm türü içinde bürokratik elitizmi de içeren “devleti kurtarma” formülleri işliyordu ama sisteme ideolojik rengini verecek ağırlığa henüz sahip değildi. Dolayısıyla bürokratik elitlerin yüzyılın başlarında çok da belirgin olmayan ideolojik görüşleri yüzyılın sonlarına doğru olgunlaşmaya başlayacaktır.

Geleneksel yönetici sınıflardan farklı ve bu yönüyle de “yeni” olanı temsil eden bürokratik elitlerin nüvelerinin Tercüme Odası'nda atıldığını söylemek mümkündür. Batı'ya açılan kapı olarak da görülebilecek olan Tercüme Odası “reformcu bürokrasi için iyi bir okul” (Ortaylı, 2006: 126) olmuştur. M. Reşid Paşa öncülüğündeki Tanzimat Reformcuları ve sonraki kuşak olarak onlara muhalefet eden Yeni Osmanlılar “formal” denilemeyecek bu okuldan yetişmiştir. Tercüme Odası'ndan yetişen bu iki kesime yakından bakıldığında; ansiklopedisyen tarafı ağır basan Tanzimatçı bürokratların pragmatik reformculuğuna karşın (Ortaylı, 2006: 255-256) sonraki kuşağın yani Yeni Osmanlılar'ın bilgiyi salt bilmenin ötesinde eylem kavramıyla bütünleştirdiği görülür. Yeni Osmanlılar'ın bilginin empirisist anlamını kabul etmeleriyle birlikte bilgi temelinde bir iktidar mücadelesi başlamış ve iktidarın yine bilgidен türemesi gerektiği kabul edilir olmuştur (Kahraman, 2008: 22-23).

Cumhuriyet'in bürokrat-aydın elitinin de içinden çıkacağı Jön Türk kuşağının epistemolojik duruşunun altyapısı, önceki aydın kuşağın katkılarıyla beraber yüzü Batı'ya dönük modern eğitim kurumlarında şekillenmiştir. Jön Türkler ve onların içinden çıkacak olan Cumhuriyet bürokratları, selefleri olan Tanzimat Reformcuları ve Yeni Osmanlılardan farklı olarak bu eğitim kurumlarından yetişmiştir. Aynı zamanda yeni bir eliti de simgeleyen bu kuşak “saray ve konak toplumunun dışındadır[lar], daha ziyade mektebin ürünüdür[ler]” (Özden, 2005: 259). Yeni bir dünyaya

adım atmak anlamına gelen okul, geleceğin bürokratik-aydın elitlerinin zihniyet dönüşümünde belirleyici bir unsur haline gelmiştir. Bu bağlamda çoğu taşradan olmak üzere modern eğitimin verildiği Askeri Tıbbiye, Mülkiye, Bahriye vb okullara okumaya gelen genç nesiller, dönüşümlerinde oldukça etkili olan “yeni bilim” ile birlikte yeni bir medeniyet anlayışının da kapılarını aralamış oldular. Epistemolojik bir geçiş anlamına da gelen bu dönüşüm onlara temelde “bilginin epistemolojik kökeninin İslamın moral ilkelerinde değil, fakat Aydınlanmanın ‘laik, rasyonel’ düsturlarında bulunduğu[nu]” (Göçek, 1999: 274) öğretiyordu.

Yeni bilim anlayışı Aydınlanmacı bilgi kavramına dayanan pozitivistizmdir. Bu anlayış, Osmanlı modern okullarında yetişen ve kurulacak yeni ulus devletin mekanizmalarında yer alacak yöneticileri derinden etkilemiştir. Ulus devletin kurucusu M. Kemal Atatürk ve onun nesli, doğa bilimleri ile sosyal bilimlerin aynı türden bilgiler olduğu kanısının hâkim olduğu, aynen doğa bilimlerinde olduğu gibi sosyal meselelerin de her yerde geçerli evrensel doğrularla çözülebileceğine ilişkin pozitivist görüşlerin etkisi altında yetişmiştir (Mardin, 1997b: 186). Osmanlı’dan Cumhuriyete süreklilik gösteren bürokratik elitler seçkin tavırları ile kendilerini toplumun üzerinde ondan özerk, kamu yararının tek koruyucusu olarak görmüş (Özbudun, 1995: 9), Aydınlanma düşüncesinden beslenerek ama yüzyılın gereklerine uygun bir forma bürünen pozitivistizmin içerdiği formüllerle “devleti kurtarmak” hedefine kilitlenmişlerdi. Elitler için pozitivistizm bir tür “reçete”ydi. Yani toplum, siyaset, eğitim ve ekonomi gibi alanların düzenlenmesinde başvurulacak bir reçete. Üstelik onların meşruiyetlerini sağlayan ve iktidarlarını perçinleyen bir işlevi görebilecek kadar da muteberdi.

Bilimin daha doğrusu pozitivist bilimin rehberliğiyle yola çıkan bürokrat-aydın kesim, onun evrensel, olgu-değer ayırımına vurgu yapan, homojenleştirici ve nötr niteliklerinden dolayı nihai-dolayısıyla tartışılması ve sorgulanmasına çok da gerek olmayan-bir hedefe ulaşabileceğine inanmıştır. Artık bilginin tekeline elinde bulundurmak iktidar anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle modern eğitimin ürünü olarak görülebilecek olan bürokrat-aydın kesim elde ettiği bu üstünlükle kendini yönetmeye en yetkin zümre olarak görmektedir. Burada bir tür entelektüel elitizmin ortaya çıkması kaçınılmaz olmuş, iyi ve doğruları ve de hatta güzelleri herkes (ulus)

adına tespit etme, gerekirse bunları insanlara zorla kabul ettirme işi aydın bürokrat kişilerin görevi olmuştur (Cangızbay, 2006: 106). Köker’inde (2000: 223) vurguladığı gibi pozitivistimin doğal uzantısı nesnel dünyayı bilimsel yöntemlerle bilebilme olanağına kavuşmuş “eğitilmiş” insanların yönetimde egemen olmaları arzusunu ortaya çıkarmıştır. Pozitivistimin bu siyasal sonucu Osmanlı bürokratik elitlerinde ortaya çıktığı gibi Kemalist bürokratik elitlerde de etkisi aynı olmuştur. Cumhuriyet ile birlikte yürürlüğe konulan topyekûn batılılaşma programı “pozitivist otoriteryanizm” olarak adlandırılabilir bir “yönetim ideolojisi” ile birlikte hayat bulmuştur (Toker ve Tekin, 2004: 84). Modernleşme Süreci içerisinde, dinden eğitime kadar hiç bir kurum ve toplumsal pratik, rasyonalizm/positivizm ekseninde düşünülmemiştir (Kahraman ve Keyman, 1998: 74). Pozitivistimin “düzen ve ilerleme” düsturuna uygun olarak kültürel etkilerinin yanı sıra siyasal alandaki etkisi, muhaliflerine ve siyasal rakiplerine karşı koyacak güçlü bir merkezi devleti sürdürmekte ortaya çıkar (Köker, 2000:223). Bürokrasinin sıkça başvurduğu kamu yararı ve onun çerçevesinden de “hizmetin icapları”nı belirleyen bürokratik elit; sadece kamusal politikaların ve reformların uygulanmasında belli bir takdir yetkisine sahip olmaz aynı zamanda formüle ettikleri politikalarını da meşrulaştırır (Heper, 1974: 134). Bu noktada reformları uygulayan ya da bu reformlara uygun hareket edilip edilmediğini kontrol eden bürokratik elitlerin sistem içerisindeki konumu da pekişmiş olur.

III) BÜROKRATİK ELİTLERİN İDEOLOJİK ŞABLONU: KEMALİZM

Türkiye’nin modernleşme serüveninde modern bürokrasinin doğuşu ile birlikte oluşmaya başlayan ve bu süreçte konumunu sağlamlaştıran bürokratik elitlerin, Cumhuriyet Döneminde Kemalizm ile olan ilişkilerine değinilmelidir. Yeni dönemde Türk bürokratik elitleri modernleşme misyonunun üreticisi, taşıyıcısı ve yayıcısı olmuştur. Bunları gerçekleştirirken temel dayanak noktası da Kemalizm’dir.

Kemalizm, Parla’nın da (2008: 193) ifade ettiği gibi devletin bürokratik mekanizmasında bulunanlar için bir tür “rehber ideoloji”dir. Hatta denilebilir ki Kemalizm’in bir ideoloji formuna bürünmesinde yine asker ve sivil bürokraside yer alanların etkisi göz ardı edilmemelidir. Kemalizm’in ya da

diğer bir ifadesi ile Atatürkçülüğün tam olarak ne olduğunun tespiti zordur.² Siyasi yelpazenin sağ ve sol kanadında farklı yorumlarını bulabilmek mümkündür. Atatürk'ün reformların bizzat yürütücüsü olarak görev başında olduğu dönem, fikriyatı itibariyle ideolojik unsurlar taşımış olsa da onun icraatlarının çoğunun pragmatik bir niteliği vardır. Bu dönem için Kemalizm'in belirleyici özelliği dogmatik ve değişmeyen ilkeler içeren bir doktrin olmadığıdır (İnan, 2004: 115). Fakat zaman içerisinde Belge'nin de (2002: 38) altını çizdiği gibi Kemalizm'in esnek yapısı katılmış, ideolojileştirilmiş ve giderek dogmatik bir hal almıştır.

Yine bu ideolojileşme safhasında sivil-askeri bürokrasinin etkisi göz ardı edilmemelidir. Metin Heper'e göre bürokratik elitler, özellikle Atatürk'ten sonra demokratik sistemde söz sahibi olmak istemelerinden dolayı ona ait görüşleri değiştirerek bir ideoloji haline getirmişlerdir. Diğer bir deyişle, Atatürk'ün görüşlerini uyulması zorunlu ilkelere çevirirken, buna uygun hareket edilmesini denetleme görevini kendilerinde görmüşlerdir (Heper, 2006: 131). Bu hali ile Kemalizm, devlet aygıtını elinde tutan veya etkileme yeteneğine sahip olan elitlerin sahip oldukları konumlarını meşrulaştırmak, varlıklarını sürdürerek kendilerine olan itaati sağlamak için dayandıkları, çoğunlukla eklektik, irrasyonel ve sistematik nitelikli değerler bütünü olarak tanımladığı resmi ideoloji (Alkan, 2002: 379) işlevini görmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi Atatürk'ten sonra da bürokratik elitler, sadece bürokratik cihaz üzerinde değil siyasal alanda da etkin konumlarını modernleşmeyi “eski”-“yeni”, “geleneksel”-“batılı” gibi denetlenebilir kategorilere indirmekle (Kasaba, 2005: 22) sağlamışlardır. Bu hali ile de erken Cumhuriyet Döneminde olduğu gibi daha sonra da ciddi anlamda toplumu ve devleti ekonomik, kültürel ve siyasal alanlarda modernleştirme hedefleri içeren bir tasavvurlar bütününe savunarak etkilemektedirler.

Bürokratik elitlere bu konumu veren zihni donanımın yukarıda da ifade edildiği gibi Aydınlanma aklına dayalı olduğu anlaşılacaktır. Mardin'in de açıkça belirttiği üzere Kemalist modernleşmenin arkasında yatan en derin ve kapsayıcı felsefe, insanın çevresi üzerinde hâkimiyetini kurabileceği inancıdır (Mardin, 1997a: 163). Bu açıkça Kemalizm bir Türk Aydınlanması değilse bile, Aydınlanmanın temel özelliğinden biri olan, aklın kılavuzsuz bir şekilde kullanılması çabasına tekabül eder. Kant'ın Aydınlanmayı

açıklamaya çalıştığı yazısında belirttiği gibi bu aslında bir ergin olamama halinden kurtuluş girişimidir. Bu perspektiften bakılacak olunursa Kemalist modernleşme, en temelde insan aklına sınırsız bir güven duyarak, söz konusu epistemolojik dayanağı üzerinden toplumu değiştirmeyi amaçlamıştır.

IV) POSTMODERN DEĞİŞİMİ BÜROKRATİK ELİTLERİN EPİSTEMOLOJİSİ ÜZERİNDEN OKUMAK

Postmodernizm çeşitli disiplinlerde görülse de özünün diğer bir ifade ile dayanağının bilgi felsefesi olduğu söylenebilir. Modernitenin akla verdiği ayrıcalıklı konumdan son derece huzursuzdur ve temel yaklaşımı da postmodern düşünür Lyotard'ın (2000: 27-28) vurguladığı üzere bilimsel bilginin mutlak ve tek hakikat iddiasına dayanan paradigmasının meşruiyet krizi içinde olduğudur. Dolayısıyla çok da “masum olmayan” bilgi ne tek başına nesnel/tarafsız ne de gayri insani/kişiseldir, aksine içi boşaltılıp sonra istenildiği ölçüde ve istikamette doldurulduğu oranda da subjektif olabilecek bir şeydir. Aydınlanma ve onun bir tür türevi olarak görülebilecek pozitivizmin üzerine inşa ettiği epistemolojiye eleştiriler yönelen postmodernizm, bilginin “bilimsellik” adı altında üretilerek bir yandan her türlü toplumsal/politik/kültürel sürece kesin sonuç verecek bir teslimiyetle monte edilebileceği düşüncesini, diğer yandan da mutlak hakikat ve evrensellik iddiasıyla homojenleştirici/meşrulaştırıcı boyutunu sorgulamaktadır.

Postmodern tartışma ve sorgulamaların, zihinsel ve ideolojik altyapısını pozitivizme dayandıran bürokratik elitlerin epistemolojik kurgusu üzerinde ciddi soru işaretleri uyandırması beklenir. Malum olduğu üzere modernite irrasyonel saydığı her şeyi yok sayarken geçmişin izlerini de silerek bir “tabula rasa”yla işe başlamıştı. “Batı'nın rasyonalizmi ve bilimi bir kere egemen olunca, yüzbinlerce yıldan beri birikip gelen bilgiler değersizleşti”(Başkaya, 1991: 205). İlerleme düşüncesi de bu sürecin manivelası olarak işlev gördü. Bürokratik elitler, inşa ettikleri epistemolojik piramitte “irfan”, “hikmet” ve “umran” gibi geçmişten gelen ve onu hatırlatan (dolayısıyla din, tarih ve gelenekle yoğrulmuş) birikimin üstünü “yeni bilim” ile örttüler.³ Bu bilim anlayışı salt bilgidir ibaret değildir. “Bilimin pozitivist rasyonalitesini” “dinin” yerine ikameye girişen “Kemalist

dünya görüşü” bürokratik elitlerin iktidarını bilimsellik temelinde kurarak bunu göstermiş oldu (Köker, 1995: 79-80). Meşruiyet aracı olarak görülen bu ideoloji (Bilgin, 2007: 276), zamanla Türk siyaseti üzerine çalışan bilim adamlarınca tartışmalı, güncelliğini ve eski gücünü yitirmiş hatta tükenmiş bir paradigma olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.⁴ Bu paradigmanın etkisinin azalmasını doğrudan olmasa da dolaylı ama derinden (yani epistemolojik) bir eleştiri düzeyinde postmodernizm söylemleriyle ilişkilendirmek mümkündür. Çünkü bu söylemler modernite/Aydınlanma eleştirisinden öte bir şey söylemeye çalışmaktadır. O da ileride açıklanacağı üzere 1980’lerle başlayan 1990’larda hararetlenen “meşruluk krizi”ne yaptığı vurgudur.

Bu krizi ateşleyen yukarıda da ifade edilen “epistemolojik kriz”dir. Zaten postmodernizmin asıl problemi bilgi sorunu üzerinedir. “Modernizmdeki özne, nesne ve bilgi (objektif) ayrımı”na yer vermeyen ve “bilgi ve gerçekliğe özgürleştirici bir yaklaşım” olarak da ifade edilen postmodern anlayışın (Özkiraz, 2003: 145, 149) “üst anlatı”lara sıraladığı reddiyeler modern kurgunun altını oymaktadır. Bu bağlamda evrende sahip olunan bilginin doğa yasalarına ve katı bir sebep-sonuç determinizmine göre elde edilmesi tartışmalı hale gelmektedir. Postmodernizmin yaptığı, ayrıcalıklı konuma sahip olan bilimsel bilgi üzerindeki bu kesinliği “göreceli” hale getirmek olarak da okunabilir.

Bilgiyi mekanik bir sürecin işleyişine indirgeyen anlayışın onu parçalara ayırması, özünden koparması ve yüzeysel ele alması şaşırtıcı olmaz. Bürokratik elit kuşağı bu anlayışın izlerini uzun yıllar taşımıştır. Bilindiği üzere bürokratik elitlerin yetiştiği okullarda verilen eğitimin onların ideolojik altyapısının oluşmasında önemli payı vardır.⁵ Yüksek bürokraside görev yapmış Mülkiyeli bir bürokrat “Rönesans’ın hümanizması, Aydınlanma’nın akılcı ve determinist felsefesi konularında bulanık ve basit bilgilerimiz vardı” (Kayra, 2002: 73) derken aldıkları formasyonun içeriği ile birlikte yüzeyselliğine de vurgu yapmaktadır. Bu vurgu modernite sorunsalı ve onun epistemolojisinin Türk modernleşmesinden bağımsız olmadığına dair fikirler verir. İşte tam da bu noktada modernitenin oluşturduğu fikir sıhğına karşı bir duruş sergileyen postmodernist düşünce (Vergin, 2003: 287), derinlerde işi olmayan ve her şeyin kağıt üzerinde olup biteceğine inanan söz konusu pozitivist dünya görüşünün sorgulanmasını

teklif etmektedir. Zira bürokratik elitler, sadece yazılı hukuk kurallarıyla toplumsal değişimin ve yine sadece kalkınma planlarıyla iktisadi değişimin sağlanabileceğine inanmıştır.⁶ “Kemalistler, yönetmeliklerin ve tüzüklerin önemini çok iyi biliyorlardı” (Mardin, 1994a: 63) diyen Şerif Mardin, toplumsal gerçeklerin “kitaba uydurulmaya” çalışılması, uydurulmadığı yerde ise “hasıraltı” edilmeye çalışılmasını bu pozitivist anlayışla ilişkilendirmiştir (Mardin, 1994b: 205-206).

Postmodern düşünürler için olgulara dayalı bilimsel bilgi dışında da epistemolojik kavrayışlar söz konusudur. Bu düşünürlerden Rorty için bilimsel akıl bilme yöntemlerinden sadece biridir ve hiçbir bilgi sisteminin zorunlu olarak diğerine üstünlüğü yoktur (Tannenbaum ve Schultz, 2007: 426). Postmodern öngörü bilgi formları arasındaki hiyerarşiyi kaldırmakla farklılıkların eşit düzeyde tartışılmasını istemektedir. Günümüz yönetim tartışmalarında somut ifadesini bulan bu öngörünün elitlerin hakim bilgi paradigmasına yönelmesi kaçınılmazdır. Arslan’ın (1999: 58, 73) vurguladığı üzere tüm ortodoksiler gibi yeniliğe ve eleştiriye karşı ve de kutsallık talebi içeren “Türkiye’de[ki] bilimizm[in], egemen entelektüel ortodoksi”si bu hakim niteliğini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bunun doğal ve zorunlu sonucu olarak bürokratik elitlerin-“bilimsel bilgi”yi temel ideolojik referans olarak aldıklarından-kendilerine attıkları yanılmazlık da anlamını yitirmektedir. Zira “bilimin doğruları bulduğu inancı” köhne bir düşüncedir dolayısıyla “doğruları bilim bulmaz, ‘doğru’ları bulanlar ideolojilerdir. Bilim ise yanlışları bulur” (Kılıçbay, 1992: 238). Sokrates’in “arayan”ı (Sokrates, şüphecidir, sürekli hakikati arar, sorar, sorgular, dinamik bir bilgi anlayışına sahiptir dolayısıyla kendine yanılmazlık atfetmez) değil de Platon’un “bulan”ı (Platon, bilginin peşinden giden bir araştırmacı değildir, o nihai bir sonuca ulaştığından yani kendine göre hakikati bulduğuna inandığından artık bunu sorgulamaya/şüphe duymaya gerek duymaz, statik bir bilgi anlayışına sahiptir) (Demirci, 2008: 113, 116-118) olarak sembolize edilebilecek olan bürokratik elitlerin, belirsizlikler, karmaşıklıklar ve kaoslar düzeyinde ele alınan postmodern tartışmalar karşısında hakikat ve dolayısıyla yanılmazlık varsayımı artık rakipsiz ve sorgulanamaz değildir.

Rorty, Bauman, Baudrillard ve Lyotard gibi postmodern düşünürlerin evrensel bir ahlaki yasanın varlığını reddederek “entelektüelin artık

ayrıcalıklı, üstün nesnel bilgi sahibi iddiasını sürdüremeyeceğini” belirtmeleri (Bayram, 2005: 236) yeni bir kavşağa gelindiğinin habercisidir. İktidarlarının temelinde mutlak bir hakikat olduğuna inanan bürokratik elitler için bunun anlamı sadece “epistemolojik kriz” değildir aynı zamanda iktidarlarının çözülmeye/aşınmaya başlamasıdır da. Yani bir tür “meşruiyet krizi”dir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse “epistemolojik kriz” “meşruiyet krizi”ni beslemektedir. Bu çalkantı, iktidara ilişkin riskleri de içinde barındıran bir tür siyaset/yönetim krizine tekabül eder. Rosenau’ya göre (1998: 27, 148) postmodernizm; kamu yönetimi alanında sürekli bir gerilim ve değişim durumu ortaya çıkarmakta, modern ve postmodern arasında çatışmadan kaynaklanan gerilim ise hükümet ve kamu arasında bölünmelere yol açmaktadır. Modern bir hakikatın/teorinin imkansızlığı yüzünden artık “doğru” bir politika, üstün bir rehber ilke, ortak bir varsayım geçersiz hale gelmiştir. Postmodernizm söz konusu kriz bağlamında; modern rasyonel organizasyonlara, uzmanlığa, hiyerarşik/bürokratik karar mekanizmalarının otoritelerine şüphe ile bakmakta ve onu sorgulamaktadır.

Bu gerilimin odağını toplumsal boyut oluşturuyor denebilir. Çünkü postmodern epistemoloji bürokratik elitlerin merkezi, üstten ve jakoben projelerinin toplumsal karşılığı olmadığını da göstermektedir. Özellikle de aydın sıfatıyla giriştikleri toplum mühendisliği projelerinin günümüz gelişmelerine paralel havada kalması bunu doğrular niteliktedir. Sahip oldukları bilimizm anlayışlarıyla uyumlu olarak toplumun mekanik, değişmez ve deterministik esaslara göre işlediğine inanmış bir zihniyeti yaşatma gayreti içinde olan “bürokratik aydınlar toplumun temelini dokunmadan onu yerinden oynatabileceklerini sandılar” (Başkaya, 1991: 26). Postmodern dönemde epistemolojik olarak görünen; toplumun “sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış kitle” tasavvuruna dayalı projelere uymayacak kadar karmaşık ve kağıt üstünde hesaplanamaz özelliklere sahip olduğudur.

1980’lerden sonra toplumun bürokrat-aydın elit kesime rağmen din, tarih, kültür ve gelenek gibi değerler dünyasını hatırlaması modern projelerin hiç de öngörmediği bir gelişme olmuştur. Bu projelerin görmezlikten geldiği “öteki”ler canlanırken diğer taraftan küresel/teknolojik gelişmeler hayatımıza girmeye başlamıştır. Başka bir deyişle merkeziliğe/evrenselliğe karşı yerelliğin, ulusal kimliğe karşı etnik/dini kimliklerin, hiyerarşiye karşı yatay (yönetişim vb) ilişkilerin önemli hale gelmesi, internet aracılığıyla

sıradan insanların yorumlarının tartışılır hale gelmesi, eşitlik temelinde oluşturulan tek tip vatandaşlığa karşı çok kimlikliliğin, homojenliğe karşı heterojenliğin, kapalı topluma karşı açık toplumun tartışıldığına şahit olunmuştur. Bu kavramlar silsilesini ne kadar uzatırsak uzatalım buradaki tartışmanın eksenini belirleyen epistemolojik sorgulamalardır. Yönetmeye layık tek merci ve makam olarak yalnız kendini görüp bunun ideolojik temelini ören bürokratik elitizm zihniyetinin bilgiyi kavrama paradigması temelinde tekillik, evrensellik, tarafsızlık ve homojenlik argümanlarını postmodernizmin öne çıkardığı çoğulculuk, yerellik ve heterojenlik gibi değerler karşısında sürdürmeye devam ettirmesi zor görünmekle beraber bir dönüşümün olduğu da kesindir.

SONUÇ

Postmodernizmle birlikte Aydınlanmadan türeyen modern proje ve modern toplum kavrayışının yerleşik amaçlarının gitgide sorgulandığı ve sorunlu kılındığı ortadadır (Smart, 2000: 317). Bu yeni paradigmada hakim olan ton modernizmin içerdiği Aydınlanma aklı ve bu akıla dayalı bilim anlayışının yadsınmasıdır. Bu yadsınma sonucunda toplumsal mühendislik projeleri sorgulanmış, dayandıkları yaklaşımların çürütülmesi ile gözden düşürülmüşlerdir. Bilgi felsefesindeki bu yeni yaklaşım da Türk modernleşme süreci içerisinde Aydınlanma aklına dayalı bir modernleşme kavrayışına dayanarak homojenleştirici toplum mühendisliği projeleri ardında olan ve buradan güç alan Türk bürokratik elitlerinin konumlarını sorgulanır hale getirmiştir. Diğer bir deyişle postmodernizmin yeni bir paradigma olarak yerleşik hale gelmesi, bürokratik elitlerin modernleşme süreci içerisinde Türk kamu yönetiminde elde ettikleri etkin konumu sorgulanır ve eleştirilir bir konuma getirmektedir. Bu da Türk kamu yönetiminin önemli bir parçası olmanın ötesinde temel makro kararların alınmasında şimdiye kadar hakim konumunu koruyabilmiş olan bürokratik elitleri büyük bir değişim baskısı altına almaktadır.

SONNOTLAR

- ¹ Bkz. Frederick W. Frey (1965), *The Turkish Political Elite*, Cambdridge, Massachusetts, The MIT Press. Frey, bu amprik çalışmada 1920-1957 yılları arasında (on dönem) parlamentoda bulunmuş siyasal elitleri-ki bu kesim içinde bürokratik elitlerin azımsanmayacak bir oranı vardır-eğitim, meslek, bölge ve sosyal geçmiş vb unsurlara göre incelemiş ve de bu veriler bağlamında Türk siyaseti üzerine analizler yapmıştır.
- ² Köker de (2000: 135) 1935 CHP programının giriş metninde; partinin güttüğü esasların Kemalizm prensipleri olduğunu vurgulamış olmasına rağmen Kemalizm'in resmi bir yorumunun yapılmadığının altını çizer. Buradan hareketle Kemalizm'in nasıl bir ideoloji olduğunu anlayabilmek için tek parti döneminde ortaya konulan görüşleri sistematik olarak incelemeyi önerir ve eserinde uzun bir incelemeye koyulur. Kemalizmin tek parti döneminde nasıl bir ideoloji olduğunu anlayabilmek için bkz. Levent KÖKER (2000), *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 135-209.
- ³ “Yeni bilim” yüzyıllardan gelen “ilim” anlayışının yerine ikame edilmiştir. Mesela 19. yüzyılda bakteriyoloji alanında yaptığı araştırmalarıyla tanınan Pasteur hastalıkların “mikrop” denen görünmeyen varlıklar yoluyla insandan insana geçtiğini bulmuştur bilgisi kitaplarda yazar. Ancak bu keşfin kadim medeniyetlere kadar giden bir hikayesi olmasına rağmen Pasteur'un adını bize ezberleten bu bilginin “bilimselliği”nin mikroskopta mikropların görülmesi sonucu “ispat”lanmasıdır. Zira “müsbet-ispattan mühlhem-ilim” olarak Türkiye'ye giriş yapan 19. yüzyıl pozitivist Arslan'ın (1999: 57) tabiriyle “görmenin zaferi”ni simgeler.
- ⁴ F. Frey, Ş. Mardin, K. Karpat ve F. Tachau gibi yazar/bilim adamları. M. Heper'e göre ise “Atatürkçü düşüncenin bürokratik yorumu” etkisini kaybetmektedir. Heper, tartışmaya açık bir şekilde bürokratik elitlerin Atatürk'ün görüşlerini çarpıtarak buradan kendilerine bir tür bürokratik elitizm ürettiklerini ve bunu araç değil amaç olarak gördüklerine vurgu yapar. Bkz. Metin HEPER (2006), *Türkiye'de Devlet Geleneği*, Ankara, Doğu Batı Yayınları.
- ⁵ 1880'lerde Mülkiye'de okuyan Ahmed İhsan Tokgöz “yeni bilim”in algılanış şeklini çarpıcı bir şekilde anlatıyor: “Hekimbaşı Salih Efendi vardı. Nebatat dersi verirdi, fakat onun ağzından çıkan sözler en derin felsefe kaideleri idi...O, derse geldiği günler bahçesinden getirdiği çiçeklerin, yaprakların ilmi yaşayışlarını anlatırken bizim batıl itikatlarla doldurulmuş olan zihinlerimizi sanki süpürür ve temizlerdi”. Bkz. Şerif MARDİN (1994b), “Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk”, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*, Der. M. Türköne-T. Önder, İstanbul, İletişim Yayınları.
- ⁶ 1960'ların başlarında-özellikle I. Beş Yıllık Kalkınma Planı-teknokrat/bürokrat karışımı uzmanların yaptıkları planlara bürokratik elit kesim ayrı bir önem atfetmiştir. Plan öncelikle “bilimsel”dir, yani kolay kolay müdahale edilemez, merkezidir (yerel ihtiyaçlar göz önüne alınmamıştır) ve de toplumsal katılım yoktur, zaten bilimsel olması bu katılımı gereksiz kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKINCI, Mehmet (2005), “Frankfurt Okulu: Tahakkümün Kaynağı Olarak Aydınlanma”, *Düşünen Siyaset*, Sayı 20, ss: 67-79.
- ALKAN, Mehmet Ö. (2002), “Resmi İdeolojinin Doğuşu ve Evrimi Üzerine Bir İnceleme”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt-1: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, (Ed.) M.Ö. Alkan, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 377-407.
- ARSLAN, Hüsamettin (1999), “Bilim, Bilimsel Bilgi ve İktidar”, *Doğu Batı*, Sayı: 7, ss: 55-79.
- BAŞKAYA, Fikret (1991), *Paradigmanın İflası*, Doz Yayınları, İstanbul.
- BAYRAM, Ahmet Kemal (2005), “Hakikat Rejimleri ve Söylemin Efendileri Arasında Bir Entelektüel: Michel Foucault”, *Entelektüel ve İktidar*, (Ed.) Kenan Çağan, Hece Yayınları, Ankara, ss: 233-257.
- BELGE, Murat (2002), “Mustafa Kemal ve Kemalizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:2 Kemalizm*, (Ed.) A. İnsel, İletişim Yayınları, İstanbul, ss: 29-44.
- BERİŞ, H. Emrah (2003), “Moderniteden Postmoderniteye”, *Siyaset*, Ed. Mümtaz’er Türköne, Lotus Yayınevi, Ankara.
- BİLGİN, Vedat (2007), *Türkiye’de Değişimin Dinamikleri*, Lotus Yayınevi, Ankara.
- CANGIZBAY, Kadir (2006), “Dil-devrimcilik ya da Aydın-Bürokrat’ın Zorunlu Pozitivizmi”, *Çok-hukukluluk, Laiklik ve Laikrasi*, Liberte Yayınları, Ankara.
- CEVİZCİ, Ahmet (2002), *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- ÇİĞDEM, Ahmet (2003), *Aydınlanma Düşüncesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- DEMİRCİ, Fatih (2008), “İki Siyasal Eğitim Modeli: Sokrates ve Platon’un Eğitim ve İnsan Anlayışları (Sokratik ve Platonik Eğitim)”. 38. ICANAS Uluslararası Asya ve K. Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı-Felsefe 10-15 Eylül 2007, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara.
- DUMAN, Fatih (2006), “Akılcılık, Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Fransız Aydınlanması Versus İskoç Aydınlanması”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 61(1), ss: 117-151.
- FREY, Frederick W. (1975), “Patterns of Elite Politics in Turkey” *Political Elites in the Middle East*. (Ed.) George Lenczowski, American Enterprise Ins. For Policy Research, Washington D.C.
- GÖÇEK, Fatma Müge (1999), *Burjuvazinin Yükselişi İmparatorluğun Çöküşü*, (Çev.) İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- GÖKBERK, Macit (2000), *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HEPER, Metin (1974), *Bürokratik Yönetim Geleneği*, ODTÜ İİF Yayınları, Ankara.

- HEPER, Metin (2006), Türkiye’de Devlet Geleneği, Doğu Batı Yayınları, (Yer Belirtilmemiş).
- HUYSSSEN, Andreas (2000), “Postmodernin Haritasını Yapmak”. Modernite Versus Postmodernite, (Der.) Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, Ankara.
- İNAN, Süleyman (2004), “Atatürkçülük (Kemalizm) ve İdeoloji”. *Liberal Düşünce*, Sayı 36, ss: 109-116.
- İREM, Nazım (2004), “Yanlış Giden Ne? Postmodernizm, Çokkültürcülük ve Avrupa’da Yeni Irkçılık”, *Sivil Toplum*, Sayı 5, ss 19-34.
- KAHRAMAN, H. Bülent (2008), Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-I Kavramlar Kuramlar Kurumlar, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- KAHRAMAN, H.Bülent ve KEYMAN, E. Fuat (1998), “Kemalizm, Oryantalizm ve Modernite”, *Doğu Batı*, Sayı 2, ss: 65-77.
- KALE, Nesrin (2002), “Modernizmden Postmodernist Söylemlere Doğru”, *Doğu Batı*, Sayı 19, ss: 29-49.
- KANT, Immanuel (1984), “Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt (1784)”, Seçilmiş Yazılar, (Çev.) Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KARPAT, Kemal (2006), Osmanlı’da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma, (Çev.) Dilek Özdemir, İmge Yayınları, Ankara.
- KASABA, Reşat (2005), “Eski ile Yeni Arasında Kemalizm ve Modernizm”, Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, (Ed.) S. Bozdoğan, R.Kasaba, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KAYRA, Cahit (2002), 38 Kuşağı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- KEYMAN, Fuat (2000), Türkiye ve Radikal Demokrasi, Alfa Yayınları, İstanbul.
- KILIÇBAY, M. Ali (1992), Doğu’nun Devleti Batı’nın Cumhuriyeti, Gece Yayınları, Ankara.
- KÖKER, Levent (1995), “Kimlik, Meşruluk ve Demokrasi: Türkiye’de Yeni-Muhafazakâr Kültür Politikasının Eleştirisi”, Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür, TDV, Ankara.
- KÖKER, Levent (2000), Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi, 5.B., İletişim Yayınları, İstanbul.
- LYOTARD, J.F. (2000), Postmodern Durum, (Çev.) A.Çiğdem, Vadi Yayınları, Ankara.
- MARDİN, Şerif (1994a), “Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri”. Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler 1. (Der.) M. Türköne-T. Önder, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARDİN, Şerif (1994b), “Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk”. Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler 1, (Der.) Türköne-T. Önder, İletişim Yayınları, İstanbul.

- MARDİN, Şerif (1996), *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuş*, (Çev.) M. Türköne, F. Unan ve İ. Erdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARDİN, Şerif (1997a), “Atatürk Devrimlerini Hazırlayan Faktörler (Siyasi Batılılaşmamıza Üç Engel)”, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler I*, (Der.) M. Türköne-T. Önder, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARDİN, Şerif (1997b), “Atatürkçülüğün Kökenleri”, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler I*, (Der.) M. Türköne-T.Önder, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (2006), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- ÖZBUDUN, Ergun (1995), “Türkiye’de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasal Kültür”, *Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür*, (Ed.) E. Özbudun vd., TDV, Ankara.
- ÖZDEN, Mehmet (2005), “Kemalizm Üzerine”, 21. Yüzyılda Türkiye’de Sosyal Bilimler ve Toplum Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (Ed.) Levent Özmen, M. Akif Sözer, Akademisyenler Birliği, 18-20 Mart 2005.
- ÖZKİRAZ, Ahmet (2003), *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- PARLA, Taha (2008), *Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri Cilt II.*, Deniz Yayınları, İstanbul.
- ROSENAU, Pauline Marie (1998), *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*, (Çev.) Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları/Ark, Ankara.
- SMART, Barry (2000), “Postmodern Toplum Teorisi”, *Modernite Versus Postmodernite*, (Der.) Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, Ankara.
- ŞAYLAN, Gencay (2002), *Postmodernizm*, İmge Yayınları, Ankara.
- TANNENBAUM, Donald; SCHULTZ, David (2007), *Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*, (Çev.) Fatih Demirci, Adres Yayınları, Ankara.
- TOKER, Nilgün ve TEKİN Serdar (2004), “Batıcı Siyasal Düşüncenin Karakteristik Özellikleri: ‘Kamusuz Cumhuriyet’ten ‘Kamusuz Demokrasi’ye” *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Cilt3: Modernleşme ve Batıcılık*, (Der.) U. Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- VERGİN, Nur (2003), *Siyasetin Sosyolojisi, Kavramlar Tanımlar Yaklaşımlar*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

